

Nutida svenska historiker.

Till Större akademiska konsistoriet i Uppsala.

Till fullgörande av det sakkunniguppdrag, som genom konsistoriets skrivelse av den 23 november 1940 blivit anförtrott åt mig, får jag härmed vördsamt överlämna utlåtande om skickligheten hos sökandena till den vid universitetet från och med den 1 september 1941 ledigblivna professuren i historia och om den ordning, i vilken sökandena enligt min mening böra ifrågakomma till densamma.

Ordnade efter levnadsålder äro de sökande: docenterna Hugo Valentin, Einar Carlsson, Salomon Kraft, Kjell Kumlien, Folke Lindberg, Torvald Höjer och Erik Lönnroth.

Docenten *Hugo Valentin*, född 1888, skrev sin första vetenskapliga skrift, gradualavhandlingen, om ämnet: »Frihetstidens riddarhus. Några bidrag till dess karaktäristik» (1915). Till denna ansluter sig nära en mindre uppsats »Ett typiskt fall av adelsprivilegiernas raserande under frihetstiden» (1917).

Docenten Valentins gradualavhandling är ett för varje svensk historiker väl känt arbete. Som undertiteln anger, har det ej varit docenten Valentins avsikt att ge en systematisk behandling av ämnet omfattande detta i dess helhet. Han har i stället följt en vetenskapligt i allmänhet mera fruktbringande väg och koncentrerat sina undersökningar kring fyra centrala frågor: »Riddarhusaristokrati och riddarhusdemokrati», »Adelns representations-skick», »Landtmarskalksval» och »Introduktion och adelskap». Frågorna äro så valda, att de ge en ganska allsidig belysning av adeln som riksstånd under frihetstiden. Huvudvikt är lagd på de sociala skiljelinjerna och grupperingarna inom standet. Bety-

Ett av mig den 25 augusti 1941 avgivet sakkunnigutlåtande rörande de sökande till ena professuren i historia vid Uppsala universitet har framkallat en liten litteratur i tryck och maskinskrift. Då vad som förevarit i ärendet deivis är av vetenskapligt intresse, publicerar jag här mitt utlåtande i oförändrad form.

delsen av motsättningen mellan ung och gammal adel framträder skarpt. Men även andra nya eller tidigare mindre uppmärksammade synpunkter anläggas på stoffet i ett flertal betydelsefulla spörsmål såsom planerna på en adlig representationsreform under frihetstiden, fullmaktsväsendet, landtmarskalksvalet, den socialpolitiska bakgrunden för adelns politik och adelns exklusivitet. I större utsträckning än tidigare forskare utnyttjar docenten Valentin därvid frihetstidens litteratur och politiska broschyrer. Han uppspårar stundom med framgång de partimöten, som kunna dölja sig bakom riksdagsmemorialens skenbart objektiva vägande av skäl för och emot, och har öppen blick för att de doktriner och principer, som förfäktas i memorial och riksdagsdiskussioner, ofta ej äro annat än vapen i en ständigt pågående strid om makten. Avhandlingen är ett vetenskapligt specimen av betydande värde.

Docenten Valentin har från höstterminen 1917, med några avbrott, ägnat sig åt lärarebanan. Han tillhör de lektorer, som uppehållit kontakten med vetenskapen. Hans författarskap har under denna tid rört sig om judarnas historia, om 1700-talets allmänna historia och därutöver på historiografiens område.

Docenten Valentins huvudarbete inom det förstnämnda området är »Judarnas historia i Sverige» (1924). Till detta ansluter sig en urkundspublikation, »Urkunder till judarnas historia i Sverige» (1924), och en ny upplaga av den som köpman och finansman kände »Aaron Isaacs minnen» (1932).

Egentliga förarbeten för judarnas historia i Sverige saknas, och bakom docenten Valentins bok ligger också ett både omfattande och vägrödjande forskningsarbete. Judarnas historia i Sverige börjar först sent. Det torde vara mer än tvivelaktigt om den svensk-kazariska handeln under vikingatiden, som docenten Valentin skildrar i ett inledande, vetenskapligt svagt kapitel, tillhör de svensk-judiska förbindelserna. Före 1600-talet omtala källorna i själva verket endast en enda jude — en Gustaf Vasas läkare — som vistats i Sverige. Den förste till namnet kände juden i Sverige, ävenledes en läkare, besökte landet kortare tider i drottning Christinas dagar. Docenten Valentin redogör i sitt arbete för de olika vägar — övergång till kristendomen och verksamhet av olika slag i de svenska arméerna under Karl X Gustafs och Karl XII:s krig i Östeuropa — på vilka judarna under storhetstiden anknutit förbindelser med Sverige likaväl som för judefrågan under frihetstiden och den judefientlighet, som under denna tid tog sig många-handa uttryck. Judereglementet 1782, dess tillkomst och dess upphävande 1838 samt judelagstiftningen under 1800-talet analyseras sakkunnigt och med beaktande av olika faktorer, som haft av-

görande inflytande. Även de olika judeförsamlingarnas tillkomst och utveckling följes. En starkare belysning än tidigare faller över judarnas större eller mindre betydelse för handel och näringar under olika tider och över det skråsinne, den religiösa intolerans och den djupt rotade avoghet mot judar, som länge behärskade huvudparten av svenska folket.

Docenten Valentins framställning av judarnas historia i Sverige visar i stort sett en objektiv inställning till stoffet, även om han i dess senare del här och var inte sticker under stol med en egen, någon gång programartat framställd uppfattning. Vad man i första rummet saknar, är en mera ingående undersökning av de faktorer, som bestämde det svenska folket i dess ställningstagande till judarna. En sådan undersökning skulle möjligen givit vid handen, att de djupast liggande faktorerna, här som ofta anorstädes, ej fullt kommit till uttryck i protokoller och handlingar. För faktorerna på ytan, ofta överdrivna och schematiserande, ha dessa andra faktorer, i första hand av folkpsykologisk karaktär, fått träda i skuggan.

Docenten Valentins arbete om judarnas historia är ett verk av grundläggande betydelse för ett icke oviktigt ämne. Det äger därutöver ett vidsträckt värde genom de bidrag det ger till kännedomen om svenskt andligt liv under de senaste århundradena och till Sveriges ekonomiska historia, icke minst till striden mellan näringstvång och näringsfrihet sedan 1700-talet. Den stora svårigheten att tillfullo behålla herraväldet över sitt stora material har författaren dock knappast överallt bemästrat. De vidlyftiga referaten av handlingar med samma argumentering för och emot judendomen skymma i viss mån sikten över utvecklingen, särskilt under 1800-talet.

Till samma ämnesområde- judarnas historia, hör även en mindre bok »Kampen om Palestina» (1940). Boken är en instruktiv redogörelse för zionismens uppkomst och utveckling i Palestina från Balfourdeklarationen 1917 till 1940. I förgrunden av framställningen står det rent politiska händelseförloppet: den judiska invandringen, de palestinensiska arabernas motstånd mot denna och Englands Palestinapolitik. En mera ingående utredning av den judiska kolonisationens ekonomiska och kulturella insatser i Palestina får man däremot ej.

De senaste årtiondenas judiska historia är huvudämnet även för docenten Valentins bok »Antisemitism» (1940). Endast i mera översiktlig form behandlas antisemitismen i äldre tid. Boken avser främst att klargöra antisemitismens orsaker och bevisa halften av de vanligaste antijudiska anklagelserna. Docenten Valentin är djupt förtrogen med den stora litteraturen i ämnet. Hans bok in-

nehåller även mycket värdefullt material och, så vitt jag kan se, behandlas detta även i flera fall från självständiga synpunkter. Men framställningen är knappast överallt utmärkt av den objektivitet, som präglar docenten Valentins övriga skrifter om judarna. Här som annars beaktas näppeligen heller tillräckligt antisemitismens folkpsykologiska förutsättningar, och här och var betraktas den antisemitiska agitationen något ensidigt som medel, ej som mål. Boken har prägel av att vara skriven »pro aris et focis». Som vetenskapligt specimen äger den ej något alltför stort värde. Detta har väl icke heller varit avsett.

I 1700-talets allmänna historia har docenten Valentin skrivit ett stort verk: »Kabinettspolitiken och kampen om kolonierna» (Norstedts världshistoria X, (1930). Verket visar en eminent förmåga av sammanfattande historieskrivning. Väl hemmastadd i den stora litteraturen har docenten Valentin både lyckats ge sin framställning en utmärkt uppläggning och omdömesgillt och överskådligt skildra de ofta invecklade händelseförloppen och förhållandena. Boken är skriven med vidd och allsidighet. Svensk historieskrivning har i den fått ett synnerligen förnämligt tillskott.

På det historiografiska området är boken »Fredrik den store inför eftervärlden. En historiografisk studie» (1937) docenten Valentins främsta insats. Fredrik den store är ett för en historiografisk studie synnerligen väl lämpat ämne. Knappast om någon av nyare tidens personligheter ha uppfattningarna skiftat så starkt som om Fredrik den store. Docenten Valentins studie är resultatet av djupgående litteraturforskning. Med säker hand följer han de skiftande uppfattningar, som historieskrivningen givit av Fredrik den store, och uppvisar slående det beroende, i vilket dessa stå av de politiska och andliga strömningar, som behärskat de tider då de tillkommit. Särskilt dröjer han vid den av sin samtids politik bundna preussiska historieskrivningen under tiden för kampen om Tysklands enhet och under det wilhelminska Tysklands tid. En rad av Tysklands främsta historieskrivare ha behandlat Fredrik den stores historia. Docenten Valentin har med skicklighet utnyttjat detta. Hans bok växer i själva verket ut till att belysa även viktiga huvudlinjer i den tyska opinionens och historieskrivningens utveckling. Här och var kan läsaren givetvis ha en annan mening än docenten Valentin vid bedömandet. Men det finns ingen anledning att dröja härvid. Docenten Valentins bok vittnar om lärdom och bred humanistisk bildning.

Sitt historiografiska intresse har docenten Valentin även ådagalagt genom en i manuskript inlämnad uppsats, »Carl Gustaf Malmström som frihetstidshistoriker. Ett brottstycke ur en ännu ej fullbordad studie».

I sin provföreläsning över förelagt ämne, »Det danska en-väldets tillkomst», gav Docenten Valentin en redogörelse för händelseförloppet vid den danska statsvälvningen 1660 och för de olika uppfattningar, som inom forskningen gjorts gällande om var de verkliga upphovsmännen till denna äro att söka. Föreläsningen visade förmåga att klart framlägga ett invecklat historiskt problem. Föreläsningen över självvalt ämne, »Det sociala momentet i historieskrivningen om 1772 års statsvälvning», var koncentrerad kring de ledande historieskrivarna. Dessas uppfattningar och insatser karaktäriserades under framhävande av de väsentliga momenten. Docenten Valentin framlade och motiverade även ett eget, angeläget forskningsprogram: de ekonomiska och sociala förhållandena och dessas utveckling och betydelse under frihetstiden. Ingen tvekan synes mig kunna råda om att docenten Valentin genom sina föreläsningar ådagalade utmärkt skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning.

Under ett läsår har docenten Valentin uppehållit professur i historia vid Uppsala universitet och under mera än 20 år varit verksam som läroverkslärare.

Jag anser, att docenten Valentin väl styrkt sin skicklighet till det sökta ämbetet.

Docenten *Einar Carlsson*, född 1892, har inriktat en väsentlig del av sin vetenskapliga produktion på problem i svensk-rysk historia under 1700-talet.

Ett av de centrala problemen i docenten Carlssons förtjänstfulla gradualavhandling, »Den ryska giftermålsfrågan under Gustaf IV Adolfs minderårighet och första regeringstid» (1925), är en sensationell händelse i Sveriges diplomatiska historia: Gustaf IV Adolfs Petersburgsresa 1796 och brytandet av förlovningsdagen. Docenten Carlsson behandlar denna händelse och den under Petersburgssejouren ingångna svensk-ryska traktaten ur delvis nya synpunkter. Han stannar emellertid icke härvid utan ger i sin avhandling även en utredning av giftermålsfrågan i dess helhet. Denna är tidigare på mer än ett håll behandlad. Men med sin ingående kännedom om källmaterialet tränger docenten Carlsson avsevärt djupare än sina föregångare och visar mera än dessa förståelse för arten och karaktären av 1700-talets diplomati. Avhandlingen är obetingat ett bidrag av värde för kännedomen om de svensk-ryska mellanhavandena överhuvud under hela perioden 1793—1797. Den innebär också ett försök att i anknytning till uppslag av Carl Hallendorff (Hist. tidskr. 1892: Övers. 45) teckna en i vissa avseenden ny bild av Reuterholm

som ledare av Sveriges utrikespolitik. Reuterholm blir i docenten Carlssons framställning mera markant än tidigare en man, som med väl beräknad, slug taktik fullföljer sina utstuderat lagda diplomatiska aktioner.

Docenten Carlsson vinner sina vetenskapliga resultat främst genom vidlyftiga analyser och diskussioner av källmaterialet. Ett starkt intresse för de diplomatiska intrigerna och energiska försök att genomskåda dessa utmärka hans arbete. Men analyserna och diskussionerna föra understundom fram till nog så subjektiva konstruktioner, vilande på mer eller mindre hypotetiska fakta. Avhandlingen låter heller ej alltid huvudmomenten i underhandlingarna framträda i full pregnans.

I en följande avhandling har docenten Carlsson behandlat »Freden i Nystad I» (1932).

De problem, som knyta sig till denna fred äro av verkligt centralt intresse. Ett av problemen sammanhänger med att i samtid och eftervärld funnits misstankar om, att Fredrik I under fredskrisen låtit statsnyttan träda tillbaka för enskilda intressen och vid den slutliga uppgörelsen med tsaren på ett otillbörligt sätt åsidosatt Sveriges bästa: för att skydda sig mot sin rival om kronan, hertig Karl Fredrik av Holstein-Gottorp, skulle han i hemlighet ha medgivit tsaren fördelaktigare fredsvillkor än denne eljest skulle ha erhållit. Carl Gustaf Malmström har fastslagit såsom säkert, att dessa beskyllningar mot Fredrik I icke äro bevisade; »oss synes större skäl vara till att förkasta än antaga dem», skriver han. Ludvig Stavenow har hävdad, att misstankarna mot Fredrik I äro »säkerligen ogrundade».

Docenten Carlsson går i förordet till sin avhandling till storms mot dessa Malmströms och Stavenows resultat och i sammanhang härmed även mot den härskande uppfattningen av det svenska stormaktsväldets fall. »Källorna styrka icke», skriver han, »att det svenska stormaktsväldet fallit med ära. Långt snarare föra de tanken till vår historias dystraste minnen — Anjala och Sveaborg». Enligt docenten Carlssons mening skall »kort sagt — intet utvisa, att Sveriges nederlag varit givet, så länge Karl XII ännu befunnit sig bland de levandes tal». Fredrik I:s uppträdande under fredskrisen skall däremot ha »varit ägnat att tillintetgöra alla för Sverige till äventyrs existerande möjligheter att vinna drägliga villkor». Under ett av de mest ödesdigra skeden vårt folk genomlevat, »har ledningen innehafts av en man, som för att främja sina enskilda intressen icke skytt att överskrida gränsen för vad som — åtminstone enligt modern uppfattning — måste betecknas som öppet landsförräderi». Docenten Carlsson sammanfattar: »efter människosätt att se kan ansvaret för det

svenska imperiets fall i sista hand svårligen läggas på någon annan än den främling, som blivit Sveriges konung».

Det är icke här platsen att taga ställning till det berättigade i misstankarna mot Fredrik I eller till frågan om ansvaret för det svenska imperiets fall. Det är tillräckligt konstatera, att docenten Carlsson i sin avhandling förföljer Fredrik I och hessarna med en misstänksamhet, som aldrig sover eller ens blundar, men att »landsförrädaren» det oaktat glider honom ur händerna. I den föreliggande delen av sin avhandling når han i sin vetenskapliga bevisföring icke utöver, att planer på stärkande av konungamakten och på genomförande av en hessisk succession i Sverige för konung Fredrik torde ha varit en medbestämmande faktor, när han och ett enhälligt riksråd i augusti 1720 beslöto — ett närmande till England. Det gives intet bevis för de i förordet proklamerade satserna.

Den föreliggande avhandlingen om freden i Nystad är emellertid endast första delen av ett större planerat arbete. Den gäller »Fredrik I:s personliga politik och dess betydelse för förhållandet mellan Sverige och England sommaren 1720». För detta mera begränsade ämne äger avhandlingen vissa förtjänster. Docenten Carlsson har samlat ett synnerligen omfattande nytt källmaterial och härigenom blivit i stånd att på åtskilliga punkter ge en mera vidgad uppfattning av händelser och förhållanden än den tidigare forskningen. Han har också på ett mindre vanligt sätt levat sig in i källmaterialet och under skärpt problemställning sökt tolka och klarlägga det ofta invecklade diplomatiska spelet. Som beaktansvärda partier i avhandlingen kan framhållas undersökningen av den engelska utrikesministern Stanhopes dubbelbottnade diplomati och delvis den svenska regeringens motaktion mot England sommaren 1720.

De ofta vidlyftiga, stundom sinnrika deduktioner, på vilka avhandlingen överflödar, vila dock i alltför stor utsträckning på osäker och lös grund. Förhållandet kan illustreras med att i avhandlingen påträffas formlig anhopning av uttryck sådana som: »man torde kunna utgå från»; »får väl i och med detsamma anses självfallet»; »antagligt är naturligtvis»; »det kan icke anses uteslutet»; »åtskilligt tyder i själva verket på»; »kan väl a priori fattas som säkert»; »intet förbjuder ett antagande att»; »i själva verket pekar mer än en omständighet på». Vid studiet av avhandlingen frestas man också icke sällan tro, att författaren är en av Fredrik I:s politiska motståndare, en medlem av det gamla holsteinska partiet, som ensidigt söker sak med konungen, och icke en historiker från 1932, som objektivt framlägger och tolkar källmaterialet. Detta är särskilt fallet runt om i den sista tredjedelen

av avhandlingen (kap. XI—XVIII) och icke minst i framställningen av förhandlingarna i riksrådet 27 juli till 10 augusti 1720, ett av avhandlingens huvudpartier. Docenten Carlssons uppfattning vilar här på extrema och ohållbara tolkningar av vad de handlande personerna skrivit och sagt. En sund metodisk regel är att aldrig glömma hur folk handla och rösta för vad de skriva och säga. Regeln gäller icke minst när de, som Nicodemus Tessin vid dessa riksrådsförhandlingar själv erkänner, skriva »för tillkommande tiders ansvars undvikande».

En tredje och sista undersökning inom det svensk-ryska området föreligger i ett kapitel av ett planerat arbete om »Karl XII och kapitulationen vid Perevolotjna» (1940). Kapitlet inledes med en mindre väl avvägd polemik även nu mot Ludvig Stavenow samt mot Fredrik Lagerroth. Stavenow säges ha ersatt den traditionella uppfattningen av Karl XII med en ny: konungens personlighet skall enligt denna gömma »karaktärslyten av skrämmande slag, karaktärslyten, som framträtt i hart när ofattbar lågsinhet». Stavenows anklagelse »är fruktansvärd», skriver docenten Carlsson. Vad Stavenow gjort, är att han i en recension år 1910 som historisk källa underkänt tvenne brev av Karl XII, i vilka denne lägger ansvaret för katastrofen vid Perevolotjna på general Lewenhaupt. Karl XII:s brev äro skrivna 3 1/2 år efter händelsen. Stavenow anser, att konungens flykt från arméen otvetydigt visar, att han själv vid Perevolotjna sett fångenskapen som en nära möjlighet, och att det är ganska troligt, att han aldrig övergivit sin armé, om han ej förstått, att dess undergång var tämligen given. Hans flykt är det avgörande faktum, som röjer hans innersta tro. Fredrik Lagerroth har i en artikel i tidningen »Socialdemokraten» från 1926 instämt med Stavenow.

Enligt docenten Carlsson säger det i och för sig föga, att konungen vid Dniepr lämnat arméen. Han vill, och detta med full rätt, se vad som skedde mot bakgrunden av utvecklingen i dess helhet under dygnen efter Pultavaslaget.

Lika litet som i sin avhandling om Nystadsfreden når docenten Carlsson i skriften om kapitulationen i Perevolotjna fram till de av honom ställda huvudproblemen. Det föreliggande kapitlet i skriften behandlar endast »Planläggningen av marschen från Pusjkarjovka». Av reträtten efter Pultavaslaget till Nov. Sensjary under natten 28—29 juni lämnas en i det stora hela förtjänstfull och mera detaljerad utredning än tidigare skett. Den centrala delen av kapitlet gäller emellertid händelserna den 29—30 juni.

Arthur Stille har hävdadt, att Karl XII under dessa dagar ge-

nom sitt sår var urståndsatt att själv föra sin armé. Saknaden av ett verkligt, kraftigt verkande överkommando skall ha varit den förnämsta orsaken till katastrofen. Reträtten har gått handlost förbi vadställena över Vorskla. Ansvaret härför och för katastrofen vid Perevolotjna lägger Stille på härens främste generalperson, general Lewenhaupt.

Docenten Carlsson finner, att denna Stilles och hans många eftersägares uppfattning, »saklost kan betecknas som rent nonsens» och som »ett av de mest groteska misstagen inom den moderna Karl XII:sforskningen». Verkligheten har varit en annan än Stille antagit, menar docenten Carlsson. Karl XII har »den 29 och 30 juni varit vid anmärkningsvärt god vigör» och »själv lett sin här». Med hans vetskap har arméen gått förbi vadställena. Konungen har fattat beslut om övergång av Dniepr redan på morgonen den 29; mest plausibelt är, att han haft sina planer utformade redan föregående dag. Planerna ha gått ut på att föra infanteri- och kavalleribagage över Dniepr, trupperna och artilleriet över Vorskla.

Docenten Carlsson lyckas utan tvivel uppvisa, att källmaterialet icke bär Stilles alla konstruktioner. I bevisföringen för sina egna satsar gör han vissa till synes säkra iakttagelser men förrirrar sig än oftare än i tidigare avhandlingar i konstrika, obestyrkta analyser av källorna och i konstruktioner utan stöd i dessa. Detta gäller icke minst uppfattningen, att Karl XII den 29 och 30 juni varit vid »anmärkningsvärt god vigör» och den plan, som han tillskriver honom för räddandet av arméen. Slutresultatet i fråga om planläggningen av Karl XII:s marsch till Dniepr formulerar docenten Carlsson i orden: »En undersökning av händelseförloppet den 29 och 30 juni visar otvetydigt, att förutsättningarna för en lycklig utgång varit stora. Eller rättare: alltför stora. När konungen vid Dniepr lämnat sin här, hyser man å ledande håll inom generalitetet den meningen, att uppgiften redan i huvudsak blivit löst». Jag kan omöjligt finna, att docenten Carlsson i föreliggande kapitel av sin avhandling framlagt några som helst bärande bevis för denna uppfattning.

Docenten Carlsson har även arbetat på ett annat område av Sveriges historia: den äldre medeltiden. Han har här behandlat några tidigare ganska ofta diskuterade spörsmål.

En uppsats från 1937 rör »Konungavalet 1319 och dess författningshistoriska förutsättningar» (Jfr. »Till diskussionen om 1319 års konungaval» (1940). Docenten Carlsson vill här uppvisa, att det svenska konungavalet fått karaktär av rikssval i landslagens mening avsevärt tidigare än både Södermannalagen B:s och landslagens tillkomst. 1319 års konungaval skall i detta avse-

ende ej ha ägt den epokgörande innebörd man velat tillägga det. Redan 1200-talet skall ha känt ett konungaval enligt i landslagen fastställda principer. Ett avgörande moment i bevisföringen är en rekonstruktion av de ursprungliga formerna för det svenska konungavalet. Rekonstruktionen synes mig i många punkter vila på ytterligt svaga grunder. Docenten Carlsson brister i bevisföringen för sina med mycken éclat framförda satser.

I två skrifter har docenten Carlsson sysslat med uppgifter kring Erik den helige.

I den ena av dessa skrifter, »Erikskultens uppkomst» (1939), söker docenten Carlsson nå fram till en tidssättning av denna kults uppkomst genom en ytterst omständlig undersökning av påven Alexander III:s brev till svearnas och götarnas konung K. I detta brev säger Alexander III, att han försport, »hurusom några av brevmottagarna förledda av djävulen efter hedningarnas sed dyrka såsom helgon en man, som blivit ihjälslagen under rus och dryckenskap»; han förbjuder att dyrka denne man såsom helgon. Ingen källa har någon uppgift om vem denne man varit. Docenten Carlsson identifierar honom med Erik den helige. Den konung K., till vilken brevet är ställt, har tidigare identifierats med Erik den heliges son Knut Eriksson, som veterligt varit svearnas och götarnas konung. Docenten Carlsson identifierar honom med Kol, en man, som är okänd för de samtida källorna, men i några sena källor säges ha varit konung. Brevet kan tidssättas till den 6 juli 1171, 1172 eller 1180. Docenten Carlsson tidssätter det utan avgörande grunder till 1171. Uppsatsens resultat är: »det synes ej längre vara rum för något tvivel: bullan av den 6 juli vittnar om en blomstrande erikskult redan vid 1170-talets ingång». Uppsatsen behandlar ett hopplöst problem. Den röjer obekantskap med de principer, efter vilka modern vetenskaplig medeltidsforskning arbetar.

Den andra skriften inom detta ämnesområde, »Erikslegenden som historisk källa» (manuskript), är ofullbordad. Den har i föreliggande skick en missvisande titel. Den rör endast tidssättningen av Erikslegenden och ger icke ens en lösning av denna fråga. Undersökningen gäller främst »translatio sancti corporis» (Erics) — en sådan omtalas i legenden —, betydelsen av dessa ord och tiden för translationen. Docenten Carlsson menar, att orden ej kunna syfta på överförandet av Eriks ben från Gamla Uppsala till Uppsala. Kritiken av föregående författares uppfattning i denna och därmed samhörande frågor är, om också alldeles onödigt lång, ställvis både berättigad och riktig. Men de nya positiva bidrag, som docenten Carlsson själv ger, är i stor utsträckning av tvivelaktigt värde, ja notoriskt felaktiga. Genom hans bevis-

ning blir skriftens huvudresultat, att Eriksrelikerna ännu under 1300-talets första decennium varit kvar i Gamla Uppsala. Resultatet saknar egentlig betydelse för bestämmandet av terminus post för Erikslegendens tillkomst: en »translatio reliquiarum beati Erici», en altarsättning i Gamla Uppsala, är säkert konstaterad redan 1273. Resultatet kan icke heller anses som vetenskapligt grundat. Docenten Carlssons tolkning av materialet har icke lyckats rubba en nära samtida källas uppgift, att domkyrkans relik den 8 september 1290 överförts, translaterats, till »ecclesia lignea», som enligt ärkebiskopskrönikan var belägen »infra muros ecclesie noue», varmed avses Uppsala nya domkyrka.

Det är en alldeles orimlig tolkning, när docenten Carlsson menar källorna med sin uppgift om translationen av relikerna 1290 blott vilja pointera, att »statio solemnis» vid den årliga relikprocessionen genom Uppsala stad detta år för första gången anordnats just vid träkyrkan. Lika orimlig är bevisföringen för att den av Johannes Bureus i Sumlen återgivna inskriptionen om Erik den heliges grav i Gamla Uppsala skulle vara ett historiskt falsarium och för att orden »sepulcrum martiris apud antiquam Upsaliam» i en mirakelberättelse från 1306 skulle åsyfta ett relikskrin.

Till ett annat ämnesområde för docenten Carlssons skrift »Stadfästelseförfarandet vid kodifieringen av svensk landskapsrätt» (manuskript). Även denna är ofullbordad. Den bär genomgående starka spår härav.

Docenten Carlsson söker här uppvisa, att det ingenstädes möter ringaste tecken till att ett stadfästelseförfarande förekommit eller ens varit avsett beträffande Närkeslagen, Allmänna landslagen eller Helsingelagen och att vid kodifieringen av Upplands- och Södermannalagen sådana särskilda omständigheter förelegat, som gjort en kunglig bekräftelse nödvändig. Beträffande Närkeslagen och Allmänna landslagen är denna uppfattning och bemötandet av vissa tidigare forskares åsikter otvivelaktigt riktig; beträffande Helsingelagen är docenten Carlssons bevisföring däremot av ringa hållfasthet.

Huvuddelen av docenten Carlssons skrift och huvudfrågan i denna gäller emellertid de kungliga stadfästelserna av Upplands- och Södermannalagarna.

En vidlyftig, enligt min uppfattning alldeles icke bevisgivande undersökning av Upplandslagens tillkomsthistoria utmynnar i att det framstår som »en möjlighet», att Upplandslagen skrivits under konung Birgers minderårighet och att dennes stadfästelse av lagen utgör den myndigvordne konungens godkännande av vad som för hans del förehafts i ärendet. Docenten Carlsson undersöker därefter om Södermannalagens tillkomsthistoria

storia kan giva bättre besked. Södermannalagens stadfästelse är i samtliga handskrifter daterad 1327, sålunda under Magnus Eriks-sons minderårighet. Docenten Carlsson söker enligt mitt förmenande förgäves uppvisa, att denna datering är falsk, och att stadfästelsen hänför sig allra tidigast till senare hälften av år 1332. Skriften slutar med detta dateringsförsök.

Bevisföringen i docenten Carlssons skrift rör sig på liknande sätt som i de flesta av hans övriga skrifter. Säkra utgångspunkter saknas.

I samlingsverket »Kunskap» har docenten Carlsson slutligen skrivit en översiktlig framställning av »Nya tidens historia 1500—1914». Den visar kännedom om äldre handböcker rörande denna tids historia. Förgäves söker man efter självständiga synpunkter och kännedom om de senare årtiondenas vetenskapliga landvinningar.

Docenten Carlssons båda provföreläsningar — »Grunddragen i diplomatikens utvecklingshistoria» (förelagt ämne) och »1812 års politik» (självalt ämne) visade katedervana och formell skicklighet. I föreläsningen om »1812 års politik» sökte han liksom i ett med specimenhandlingarna inlämnat manuskript, »1812 års politik. En försummad forskningsuppgift», icke utan framgång uppvisa, att en tidigare forskning förenklat problemställningen och hävdade nödvändigheten av ny och fördjupad forskning rörande detta centrala problem. Föreläsningen om »Grunddragen i diplomatikens utvecklingshistoria» blottade avsevärda brister i docenten Carlssons insikter i diplomatik. Docenten Carlsson behärskade ej det valda ämnet.

Docenten Carlsson har under 11 läsår tjänstgjort som läroverkslärare; innehaft docentstipendium under sex år och därvid fullgjort stadgad undervisningsskyldighet; under mer än tre läsår uppehållit professuren i historia vid Uppsala universitet och under åtskilliga månader viss del av med samma professur förenad undervisningsskyldighet. Han har vid universitetet hållit offentliga föreläsningar över ämnen från såväl medeltidens som nya och nyaste tidens svenska historia.

Docenten Carlssons främsta vetenskapliga insats är hans gradualavhandling. Hans följande produktion står icke på samma nivå. Den vidlades av svagheter, som under senare år blivit allt mer och mer iögonenfallande. Docenten Carlsson har planerat stora arbeten, men ej förmått fullfölja sina undersökningar, i stor utsträckning icke ens nått fram till de problem han skolat behandla eller bevisa de satsar, som han uppställt. Även i dessa arbeten framträder dock stor idérikedom och förmåga av problemställ-

ning. Med hänsyn härtill anser jag, att docenten Carlsson styrkt skicklighet till det sökta ämbetet.

Docenten *Salomon Kraft*, född 1898, är medeltidshistoriker. Hans vetenskapliga produktion är inriktad på Birgittas revelationer, på medeltidens svenska Rimkrönikor och på Sveriges historia under decennierna efter mitten av 1400-talet.

Docenten Krafts gradualavhandling, »Textstudier till Birgittas revelationer» (1929), upptar till behandling sex text- och källkritiska frågor om Birgittas revelationer: »Förhållandet mellan Birgittarevelationernas fornsvenska och latinska textversioner»; »den birgittinnorska textversionen»; »den äldsta kodifieringen av *Revelationes sanctae Birgittae*»; »till de latinska Revelationernas litterära historia»; »biktfadernas medverkan vid Revelationernas upptecknande»; »den fornsvenska pentateukparafrazen och äldre Birgittauppenbarelser».

Dessa frågor ha i huvudsak tidigare uppmärksammats och behandlats av föregående forskare, främst Henrik Schück, Rickard Steffen och K. B. Westman. Docenten Kraft tar sin utgångspunkt i dessa forskares arbeten. Han övertar deras problemställningar. Deras uppfattningar refereras utförligt, och under ständig polemik än mot den ene än den andre verifierar, korrigerar, vidareför eller utbygger docenten Kraft deras undersökningar. Avhandlingen vittnar om god förtrogenhet med källmaterial och litteratur (jfr även uppsatsen »Handskrifter av *Revelationes sanctae Birgittae* i Prag». 1926) och om ett energiskt arbete. Den ger värderika bidrag för utnyttjandet av Birgittas revelationer som historisk källa och för en ny utgåva av dessa.

I mycket nära samband med gradualavhandlingen står en uppsats av docenten Kraft: »En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö» (1927). Uppsatsen är publicerad två år före gradualavhandlingen.

I en avhandling om Saxo har jag uppvisat det starka inflytande, som den augustinska världs- och historieuppfattningen haft på vissa äldre medeltida danska historiska källor. Docenten Kraft, som under sin studietid följt min undervisning, har uppvisat det samma för den av honom diskuterade pamfletten mot Magnus Eriksson, »*Libellus de Magno Eriki rege*». Han söker även bestämma denna stridsskrifts genesis. Med utgångspunkt från ett påpekande av Annerstedt klarlägger han den nära överensstämmelse, den har med vissa Birgitta-uppenbarelser. Undersökningen utmynnar i slutsatsen, att »*Libellus*» »med en sannolikhet, som för mig kommer vissheten nära», kan antagas vara »en birgittarevelation, som i sin föreliggande gestalt är ett verk av Petrus

av Alvastra». »Libellus bör», falla docenten Krafts ord, »likaväl som Alfons postrevelationsvariant och de blott i birgittin-norsk version kända textstyckena inrangeras bland den heliga Birgittas uppenbarelser».

Dessa slutsatser om »Libellus» genesis äro ohållbara och missledande, när det gäller att vetenskapligt karaktärisera och utnyttja »Libellus». I ett kapitel av sin avhandling, »Källstudier till Sveriges historia 1230—1436», — det var avslutat, då docenten Krafts undersökning utkom — har också Ingvar Andersson med den omdömesgillhet, som utmärker denne historiker, fastslagit, att den enda slutsats, som med säkerhet kan dragas, är att »Libellus» författare känt och begagnat *vissa* av Birgittas uppenbarelser. »Libellus» har skrivits under partiellt litterärt inflytande av dessa.

Docenten Kraft har senare återvänt till frågan. Mer än en sjättedel av texten i hans gradualavhandling om Birgittas revelationer upptages av en förfelad polemik mot Ingvar Anderssons uppfattning.

Det andra område, på vilket docenten Kraft inriktat sina studier är Rimkrönikorna. Hans produktion är här, som ofta annars, främst av polemisk karaktär, ofta mycket obalanserad och starkt personligt färgad.

I sin avhandling, »Källstudier till Sveriges historia 1230—1436», har Ingvar Andersson ett kapitel om »Erikskrönikan och dess källor». Under starkt betonande av att Erikskrönikan i mycket stor utsträckning är byggd på muntlig tradition, har han här hävdad, att dess författare även använt svenska annaler såsom källor, och att dessas uppteckningar av rikshistorisk karaktär utgöra stommen i framställningen. För krönikörens framställning fram till 1313 äro dessa iakttagelser i all huvudsak evident riktiga. För tiden 1317—1319 med dess invecklade källproblem torde de vara mer hypotetiska. Sture Bolin, som med vissa modifikationer, men även ytterligare tillspetsningar, ansluter sig till Ingvar Anderssons resultat både när det gäller frågan om krönikans användande av annalotiser och om att dessa utgjort dess stomme för åren 1290—1313, har för åren 1317—1319 hävdad en avvikande mening.

Docenten Kraft har ägnat en lång uppsats, »Erikskrönikans källor» (1932), åt polemik mot Ingvar Anderssons och även delvis Sture Bolins undersökningar. Han gör gällande att för hela tiden 1290—1319 »så gott som intet tyder på att krönikan baserats på annalotiser», och att den »synes vila enbart på traditionsstoff». Även för den föregående tiden skall förhållandet en-

ligt docenten Krafts mening så gott som helt igenom vara det samma.

Det arbete, som docenten Kraft nedlagt på att blåsa liv i en gammal uppfattning om Erikskrönikans källor, synes mig ha varit förgäves. Orsaken ligger till en del i, att han icke tillfullo är hemma i nutida, historisk metod. Hans polemiska hets kommer honom att förrira sig i detaljer. Han tappar bort frågans kärnpunkt: källornas likartade urval av händelser, varav framställningens stomme uppbyggts. Docenten Kraft ser inte skogen för bara träd.

De tre första kapitlen i docenten Krafts skrift om Erikskrönikans källor äro polemiskt inriktade. I det fjärde och sista »diskuteras», som docenten Kraft säger, »krönikans hela källmaterial i samband med diktens tillkomst och syften». Han framställer här tvenne »förmodanden».

Enligt det ena, som an knyter till ett antagande av R. Pipping, skulle Erikskrönikan i sin helhet ha tillkommit på föranstaltande av en »herr Knut», som i krönikans skildring av Nyköpings gästtabud »kraftigt manar konung Birger att avstå från det onda uppsåtet mot hertigarna». Herr Knut kan enligt docenten Krafts mening tänkas identifierad med tre olika personer, Knut Jonsson, Knut Magnusson och Knut Folkesson. Ingen källuppgift ens antyder, att någon »herr Knut» eller någon av de utpekade personerna haft med Erikskrönikans tillkomst att skaffa. Enligt det andra förmodandet skulle Erikskrönikan ha tillkommit »närmast» i Uppland och »representera en uppländsk stormannakrets», vilket »icke i någon mån gör intrång på antagandet, att diktens författare varit västgöte». Dessa »förmodanden» och till dem anknutna spekulationer om Erikskrönikans källor, tillkomst och syften torde vara något av det vetenskapligt svagaste av det myckna, som ännu skrivits i dessa frågor.

Även docenten Krafts trenne övriga studier ifråga om Rimkrönikorna äro polemiska inlägg i av andra forskare aktualiserade problem. I den lilla uppsatsen, »Står Erikskrönikan i direkt litterärt samband med den västgötska konungalängden?» (1930), bemöter han en av Klemming och Ernst Nygren framställd teori om vad som stått skrivet på några förlorade blad i en handskrift och framställer själv ett nytt antagande härom. Uppsatsen »Burgo, Smålands konung. Erikskrönikan och Chronologia anonymi» (1931) innehåller upptakten till den intensivt drivna polemiken mot Ingvar Andersson i frågan om Erikskrönikans källor. Det positivt nya i uppsatsen — själva beviset för att en svensk annal, Chronologia anonymi, använt Erikskrönikan som källa — har vunnits genom antagande av två i handskrifterna okända annal-

suppleringar, antagandet att dessa suppleringar skett i marginalen på en handskrift, antagandet att dessa feltolkats av en avskrivare, och antagandet att denna feltolkning i sin ordning feltolkats av en senare avskrivare. En sådan metod leder självfallet alltid till önskat resultat. Det tredje och sista inlägget i frågan om Rimkrönikorna, »Karlskrönikans datering» (1937), bygger väsentligen på Erik Neumans och Gottfrid Carlssons forskningar och är en polemik mot docenten Lönnroths uppfattning i avhandlade fråga. Det är möjligt, att docenten Lönnroth i vissa fall tagit miste. Att docenten Krafts uppfattning inte låter sig upprätthållas, förefaller mig vara säkert. Hela det problemkomplex, som knyter sig till Karlskrönikans datering, torde icke ännu ha fått en tillfredsställande lösning.

Under de senaste åren har docenten Kraft vänt sina studier till ett nytt område, Sveriges historia 1448—c:a 1480.

Docenten Krafts lilla uppsats om »Jöns Bengtsson (Oxenstierna), den vendiska hansen och 1457 års tronskifte» (korrektur) är framkallad av några sidor i två avhandlingar av docenterna Lönnroth och Kumlien. Den förre har i den avhandlade frågan brutit ny väg för forskningen. I grunduppfattning och i frågor, där källorna ge rum för en säker tolkning, ansluter sig docenten Kraft nära till docenten Lönnroth.

1939 utgav docenten Lönnroth en undersökning av »Slaget på Brunkeberg och dess förhistoria». Följande år förelåg en skrift av docenten Kraft om »Slaget på Brunkeberg ur handelspolitisk synpunkt» (1940).

I Olaus Petri krönika talas om att Kristian I året före slaget på Brunkeberg »så beställt med sjöstäderna, att intet salt fördes hit in i landet, därför lät han nu sälja salt i sitt läger, och gav gott köp och lät ryktet gå. Och därmed lockade han många bönder till sig, behöll ock många bönder kvar i lägret, som efter salt komma voro».

Docenten Kraft har på grundval av hanseatisk historieskrivning och hanseatiska urkundspublikationer ägnat en undersökning åt den fråga, som Olaus Petri här berör. Resultatet har blivit, att Kristian I före slaget på Brunkeberg »vunnit för sig de vendiska städerna genom att hejda bajsalttillförseln till de köpkraftiga ostbaltiska länderna». »Vilken var då de vendiska hanseaternas motprestation till konungens bryska uppträdande mot den holländska handeln och sjöfarten, frågar docenten Kraft. Svaret är: »hanseaterna inställde stillatigande sin handel på Sverige, läto Kristians värvningstrummor gå på torgen i nordvästra Tysklands städer och försågo hans flotta med proviant under det svenska fälttåget».

Denna docenten Krafts uppfattning — ett huvudresultat av hans undersökning — är utan att det klart framgår av texten eller en till Daenell gjord nothänvisning nästan ordagrant hämtad från dennes »Die Blütezeit der deutschen Hanse». Efter omnämnandet av Kristian I:s förbud för holländarna att föra bajsalt genom danska farvatten, skriver Daenell: »Die Gegenleistung der Städte an den König bestand anscheinend darin, dass sie stillschweigend den Handel nach Schweden einstellten. Lübeck gestattete ihm unter der Hand die Anwerbung von hundert Schiffsleuten und die Ausrüstung von Schiffen in seinem Hafen . . . die wendischen Städte versorgten ihn mit Proviant». Docenten Kraft har vid återgivandet av Daenells ord utan grund ersatt »Lübeck» med »nordvästra Tysklands städer» och uteslutit ordet »anscheinend». Uteslutandet av ordet »anscheinend» är vetenskapligt fatalt. Det förvandlar till ett faktum — en allmän handelsblockad — vad som hos Daenell endast är en hypotes, byggd på Olaus Petris, två mansåldrar efter Brunkebergsslaget gjorda uttalande om en saltblockad. De samtida källorna flyta rikt. De sakna varje belägg både för en allmän, de vendiska hansestädernas handelsblockad och för en saltblockad mot Sverige vid tiden för slaget på Brunkeberg.

Fyra dagar efter slaget på Brunkeberg upphävde det svenska riksrådet stadslagens stadgande, att borgmästare och råd i Sveriges städer till hälften skulle vara tyskar. En bakgrund för den nationalkänsla, som skall framträda i detta beslut, finner docenten Kraft — och detta är ett andra huvudresultat i hans uppsats — i den »förbittring», som hanseaternas samverkan med Danmark under kriget framkallat i Sverige. Icke heller den tankegång, som docenten Kraft här utvecklar, är hans egen. Han uppger (s. 91) att den tyske historikern Walter Stein antytt, att huvudorsaken till att svenskarna velat krossa det tyska inflytandet i Stockholm kan sökas i den hanseatiska politiken. Utan att detta anges, återfinnes emellertid även hela tankegången om »förbittringen» och dennas betydelse hos Daenell, »Die Blütezeit der deutschen Hanse». Daenell skriver: »Aber der Sieg (am Brunkeberg) bewirkte in Schweden energische Schritte zur Emanzipation vom deutschen Einfluss. Die Erbitterung über die letzte Parteinahme der Städte für Dänemark gab dazu den unmittelbaren Anstoss. Bereits vier Tage nach der Schlacht am Brunkeberg wurde . . . die Bestimmung des schwedischen Stadtrechts aufgehoben, wonach die Hälfte des Rats der Städte aus Deutschen bestehen musste.»

Även det av docenten Kraft framförda uppslaget till förklaring av den holländskvänliga handelspolitik, som Sten Sture sökte inaugurera efter segern på Brunkeberg, återfinnes hos Daenell.

Docenten Krafts uppsats om slaget på Brunkeberg innehåller som vanligt även ett kapitel med polemik, denna gång riktad mot vissa delar av docenten Lönnroths undersökning av slaget och dess förhistoria. Denne behandlar ämnet från helt andra synpunkter än docenten Kraft. Docenten Krafts polemik övertygar icke.

I korrektur föreligger en docenten Krafts skildring av Sveriges historia under yngre medeltid 1448—c:a 1480. Docenten Kraft har för denna sin skildring utnyttjat tidigare forskares och även egna skrifter. Han har emellertid icke stannat härvid utan i viss utsträckning gått till källorna. Arbetet är visserligen icke ett vetenskapligt specimen i egentlig mening; därtill är dess avhängighet av tidigare forskning alltför stark. Men det visar docenten Krafts förmåga att ge en sammanfattande historisk skildring av något handboksartad karaktär. Det fyller därigenom en lucka i hans tidigare produktion.

Åtskilliga små meddelanden och uppsatser visa utöver de större skrifterna det intresse, som docenten Kraft har för smärre historiska spørsmål. Här må nämnas: »Jens Grim på Tosterup och folksägnen om prästmordet i Löderups kyrka» (1926); »Hollands gräns mot Älvsborgs län 1713» (1933); »Kring äldre svenska riksgränser» (1934); och »Kaniken Nils Sigvastssons rapport om kyrkliga förhållanden i Sverige» (1936).

I sin provföreläsning över förelagt ämne, »Schweiziska edsförbundets uppkomst», framlade docenten Kraft, så vitt jag kunde avgöra, egna synpunkter på ämnet. Framförandet var klart och energiskt. Föreläsningen över självvalt ämne, »Nordnorge i novembertraktatens förhistoria», beriktigade och kompletterade tidigare forskningar i frågan. Den vittnade om vetenskaplig intensitet och en icke alldeles vanlig förmåga att få auditoriet med sig. Docenten Kraft visade i sina föreläsningar god skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning.

Sedan 1921 och under mer än 15 år har docenten Kraft varit verksam som läroverkslärare. Han förordnades 1929 till docent i historia och har såsom sådan under många år biträtt vid ledningen eller lett proseminarieövningar samt biträtt vid ledningen av seminarieövningar och förrättat examinatorier vid Stockholms Högskola; under fyra månader varit förordnad fullgöra den med ena professuren i historia vid Stockholms Högskola förenade undervisnings- och examinationskyldigheten för filosofie kandidat, filosofisk ämbetsexamen och statsvetenskaplig examen; samt under över tre månader uppehållit tre fjärdedelar av den med ena professuren i historia vid Uppsala universitet förenade undervisningskyldigheten; och under fyra månader tre fjärdedelar av den

med professuren i kyrkohistoria vid Uppsala universitet förenade undervisningsskyldigheten.

I sin vetenskapliga produktion framstår docenten Kraft i hög grad såsom en forskare, vilken synes tro, att mycket är att vinna genom kritik av andra forskare och deras forskningar. Vad han åstadkommit i den vägen har dock i det mesta varit skäligen bortkastat vetenskapligt arbete. Kritiken har endast sällan, och då i detaljer, träffat prick. Den har varit ofruktbar, ofta småskuren, och icke givit mycket nytt av positivt värde. Redan docenten Krafts gradualavhandling visade en viss bristande förmåga av självständiga vetenskapliga uppslag. Hans följande produktion har visat detsamma. Docenten Kraft lever vetenskapligt i mycket hög grad på andra forskares uppslag.

Det vetenskapligt värdefullaste arbetet i docenten Krafts produktion är obetingat hans gradualavhandling från 1929. I hans övriga arbeten synes mig förtjänsterna främst vara att finna i de omfattande förarbeten, om vilka de vittna, samt i en viss förmåga av vetenskaplig energi och av konsekvent genomförd bevisning. Med hänsyn härtill och till ådagalagd god skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning, anser jag mig kunna tillerkänna docenten Kraft skicklighet, om också svag, till det sökta ämbetet.

Docenten *Kjell Kumlien*, född 1903, har koncentrerat sina forskningar kring Karl Knutsson och hans tids historia samt kring Sveriges historia under Gustaf III:s regering.

Docenten Kumliens huvudarbete inom det förra området är hans gradualavhandling, »Karl Knutssons politiska verksamhet 1434—1448» (1933).

Det mål, som docenten Kumlien uppställt för sin avhandling, är att »med utgångspunkt från en tidsordnad sammanställning av 1430- och 1440-talens svenska urkundsmaterial söka verifiera krönikornas uppgifter och nå fram till en av dessa obunden helhetsuppfattning av perioden 1434—1448».

Docenten Kumlien har ej nått detta mål. Hans avhandling ger en tidsordnad sammanställning av det svenska urkundsmaterialet. Denna interfolieras av mer eller mindre sannolika eller osannolika förmodanden och gissningar, ofta utan minsta stöd i källorna. När urkunderna tryta, utfyller docenten Kumlien sin nästan annalistiska sammanställning med uppgifter från Karlskrönikan och andra berättande källor, även dessa interfolierade med lösa förmodanden och gissningar. I den följande framställningen användes dessa senare mer än en gång såsom positiva bevis. Verifierandet och det kritiska bedömandet av krönikornas

uppgifter underlåtes helt eller sker det utan tillämpande av historisk-kritisk metod och utan överblick av källor och händelseförlopp i deras helhet. Docenten Kumlien lyckas icke heller nå fram till en av krönikorna och dessas tendensiösa framställning obunden helhetsuppfattning. Avhandlingen vittnar om en för en medeltidshistoriker otillräcklig metodisk skolning, och den ger, som av det använda förfaringssättet är att vänta, en skev eller oriktig uppfattning av både Karl Knutssons verksamhet och av huvudlinjerna i den politiska utvecklingen under tiden 1434—1448. Det vetenskapliga värde, docenten Kumliens avhandling äger, ligger i ett med kunnighet och flit genomfört samlande och förtecknande av källmaterialet för det avhandlade ämnet och i en och annan i samband härmed stående detaljundersökning. Ett personregister bidrager till att göra avhandlingen synnerligen användbar för en orientering ifråga om källmaterialet.

Till gradualavhandlingen ansluta sig tvenne uppsatser, »Karl Knutsson och Sveriges unionsparti under våren och sommaren 1439» (1930) och »Till frågan om Engelbrektskrönikans författare» (1932). Huvudpartiet i den förra av dessa uppsatser synes mig vara de 5 å 6 sidor, som behandla biskop Thomas' »Frihetsvisa». Med rätta gör docenten Kumlien troligt, att denna dikt tillkommit våren eller sommaren 1439, och att huvudangreppet i dikten gäller konung Erik. Resultatet sammanfaller i dessa punkter med det, som docenten Lönnroth kom till samma år. Till följd av en bristfällig analys av dikten hävdar emellertid docenten Kumlien samtidigt, att ur denna även torde böra utläsas en kraftig kritik av Karl Knutssons styrelse. Uppsatsen om Engelbrektskrönikans författare innehåller kritiska och kompletterande anmärkningar till E. Neumans undersökningar i frågan. Docenten Kumlien synes ansluta sig till den obevisade uppfattningen, att Johan Fredebern varit krönikans författare och utbygger denna med ett nytt antagande: en av huvudkällådrorna till Engelbrektsdikten säges säkert gå tillbaka till de lågfrälsekretsar, ur vilka Engelbrekt utgått och till vilka Johan Fredebern genom egen verksamhet och giftermålsförbindelser varit anknuten.

Sina studier över 1430-talets historia har docenten Kumlien avslutat med en jubileumsbok »Med svenskarna och Engelbrekt. Ett 500-årsminne» (1935). Boken är en mycket populärt hållen sammanfattning av tidigare litteratur. I sin grunduppfattning av Engelbrekt och hans historiska insats företräder docenten Kumlien här en kompromiss mellan en äldre och en nyare uppfattning. Han har övergivit åtskilliga positioner i sin egen tidigare produktion och är mycket starkt influerad av docenten Lönnroths forskning. Men den kompromiss, som docenten Kumlien framför,

är i vissa delar knappast vetenskapligt sammanhängande och utmärkes av en kompromiss alla svagheter.

Karl Knutsson blev 1457 fördriven från Sverige; han drog i exil till Danzig och levde här i sju år till 1464. I en mindre avhandling »Karl Knutsson i Preussen 1457—1464. Ett inslag i Östersjöområdets historia under det 13-åriga krigets tid» (1940), har docenten Kumlien behandlat denna period av Karl Knutssons levnad.

Undersökningen vilar i ej ringa utsträckning på hittills okänt källmaterial, främst Karl Knutssons egen relation om sina öden i Preussen 1457—1461 (62), och är »ett försök att utreda vad Karl Knutssons sjuåriga vistelse i Putzig och Danzig ur olika synpunkter kan ha betytt», »att ge flera nya bidrag till Karl Knutssons agitatoriska, man kanske kan säga historiska publicistik, till uppfattningen av hans personlighet och till historien om hans levnad». Docenten Kumlien framhåller starkt, att »en sådan undersökning kan leda till nya och fruktbara synpunkter» och »att hela Östersjöområdets historia, även från den utgångspunkt, som detta ämne betecknar, kan avvinnas givande aspekter.»

Det förefaller, som om docenten Kumlien överskattat sitt ämnes betydelse och möjligheter. Det framlagda källmaterialet visar otvetydigt, att Karl Knutsson både ekonomiskt, politiskt och personligt spelat en ringa roll under sin landsflykt. De lån, som han våren 1457 gav Danzig och konung Kasimir av Polen, resp. 15,000 och 6,200 preussiska mark, voro endast en obetydlig del av de c. 304,000 preussiska mark, som Polen och det preussiska förbundet augusti 1456—juni 1457 betalade för inlösen av Marienburg, Dirschau och Deutsch-Eylau, och det har ej lyckats docenten Kumlien leda i bevis, att konung Karls ekonomiska hjälp, när den gavs, »måste», som han säger, »ha varit av stor betydelse». Karl Knutsson frestade en bekymmersam, maktlös tillvaro under sin landsflykt; han skrev försvarsskrifter och gick upp i tvister med rådet i Danzig och med sina »undersåtar» i det blygsamma landområde, Putzigområdet, som han fått som pant för sina 15,000 mark, och där han enbart ägde ekonomiska befogenheter. Efter förlusten av Putzig 1460 levde han, så vitt man kan se, praktiskt taget, som ren privatman i Danzig.

Det är under dessa förhållanden ganska naturligt, att docenten Kumlien ej förmått avvinna sitt ämne några för hela Östersjöområdets historia givande aspekter eller några betydelsefulla nya och fruktbara synpunkter. Hans undersökning har intresse endast ur begränsade synpunkter, främst som ett bidrag till kännedomen om Karl Knutssons personliga öden och hans agitatoriska verksamhet. Dess huvudförtjänst synes ligga i det nya

källmaterial den framlägger. Den visar större vetenskaplig mögnad än gradualavhandlingen, men den lider liksom denna av svagheter i källkritik, i slutsatser och omdömen.

Sitt intresse för det andra område, kring vilket han inriktat sina forskningar, Sveriges historia under Gustaf III:s regering, har docenten Kumlien visat genom åtskilliga recensioner (1929, 1931, 1937, 1938). Om samma intresse vittnar en essay i *Ord och Bild* 1940, »Gustaf III och Finland». Huvudresultatet av dessa forskningar föreligger i en uppsats om »Storbrittanien och Sverige under den orientaliska krisen 1783—1784» (1941) och i en översiktlig skildring i Gleerups »Svenska folkets historia» av »Gustavianska tiden. Tiden 1772—1792» (1940).

Gustaf III:s utrikespolitik och hans planer på en erövring av Norge 1783—1784 ha tidigare utretts av C. T. Odhner. Docenten Kumlien har inriktat sig på ett mera begränsat ämne, främst Storbritanniens hållning till Gustaf III:s arronderingspolitik under dessa år, och bygger sin uppsats på egna forskningar, i första hand i London och Stockholm. Uppsatsen är rent diplomatiskt inriktad. Den har att uppvisa ett vackert arkivfynd: avskrifter av flera den svenske kanslipresidenten Creutz' hemliga skrivelser till Gustaf III ha av docenten Kumlien återfunnits bland den dåvarande engelske utrikesstatssekreteraren Carmarthen's papper. Egna arkivforskningar och nyare litteratur ha möjliggjort för docenten Kumlien att inställa Gustaf III:s politik i större sammanhang och mera ingående än tidigare klarlägga den diplomatiska verksamhet, som utlöstes av hans planer på en erövring av Norge. Men för varje genomförd, och icke minst ifråga om 1700-talets diplomatiska korrespondens alltid starkt påfordrad siktning och värdesättning av materialet saknar docenten Kumlien blick och inriktning.

Docenten Kumliens skildring av »Gustavianska tiden» från 1772—1792, är i all huvudsak en lättgjord och lättläst omskrivning och popularisering av tidigare vetenskapliga och populärvetenskapliga arbeten. Omgrupperingar och nya ordasätt maskera icke detta förhållande. Egna synpunkter äro sparsamma.

I sina provföreläsningar visade docenten Kumlien skicklighet att meddela undervisning. Med lugn säkerhet behandlade han de föreliggande uppgifterna. Docenten Kumlien kan även, såsom av hans ansökningshandlingar framgår, åberopa en flerårig verksamhet som läroverkslärare och en ej ringa akademisk läraretjänstgöring, såväl docenttjänstgöring som förordnande att uppehålla med professor i historia förenad föreläsnings- och undervisningsskyldighet.

Tyngdpunkten i docenten Kumliens vetenskapliga produk-

tion ligger i skrifterna till Karl Knutssons historia. Därutöver inskränker sig hans vetenskapliga insatser till uppsatsen om Storbrittanien och Sverige under den orientaliska krisen 1783—1784. I det föregående har framhävts, att docenten Kumliens vetenskapliga produktion lider av djupgående svaghet. Granskningen av densamma har övertygat mig om att docenten Kumlien icke äger skicklighet till professur i historia.

Docenten *Folke Lindberg*, född 1903, har redan under sin studietid tryckt några smärre historiska uppsatser.

I en av dessa uppsatser, »Bondefreder under svensk medeltid» (1928) (jfr. »Varför misslyckades det svensk-lybeckska företaget mot Skåne 1523» (1938), har han behandlat ett ämne, som tidigare flerstädes diskuterats, och indrager därvid i undersökningen ett aktstycke som 1381 års stilleståndstraktat mellan Skåne och Sverige och skåningarnas överenskommelser med Engelbrekt. Att dessa ingenting ha med bondefreder att skaffa är utan vidare klart. Framställningen har karaktär av översikt; det utredes däri de speciella förhållanden, ur vilka bondefrederna framgingo och dessas innebörd och betydelse. I en annan uppsats, »Bernadotte och Walcherenexpeditionen» (1929), har docenten Lindberg på grundval av material främst från franska arkiv och Bernadotteska familjearkivet lämnat ett bidrag till belysning av en intressant episod i Bernadottes historia och till Bernadottes förhållande till Napoleon sensommaren och hösten 1809. En tredje uppsats, »Kring Petrus Petrosa» (1930), kompletterar med ledning av tidigare outnyttjat källmaterial kunskapen om denne 1606 avrättade papists liv och personlighet. En fjärde uppsats, »Axel Oxenstierna som riksdagstaktiker» (1931), innehåller iakttagelser både om Axel Oxenstiernas uppfattning om riksdagens ställning och om hans under årens lopp skiftande riksdagspolitik.

Samtliga dessa uppsatser visa goda vetenskapliga anlag.

År 1933 disputerade docenten Lindberg för graden över en avhandling om »Västerviks historia 1275—1718», tre år senare förordnades han till föreståndare för svenska stadshistoriska institutet. Sedan denna tid har docenten Lindberg varit inriktad på stadshistorisk eller lokalhistoriskt betonad forskning. Av hans skrifter efter 1931 är det endast ett litet meddelande om »Upprorsledaren Jon Anderssons öden efter Dackefejden» (Hist. tidskr. 1934 s. 32—39), en kort litteraturöversikt, »Nyare litteratur om franska revolutionen» (Hist. tidskr. 1934 s. 88—93), och en recension, som tillhöra andra områden.

Om docenten Lindbergs kännedom om källmaterialet för de svenska städernas historia vittnar bland annat en »Katalog

över stadshistoriska institutets registersamling» (1937) och en i två halvband utgiven urkundspublikation, »Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer III» (1939). Katalogen är en nyttig hjälpreda för stadshistoriska forskare. Urkundspublikationen omfattar tiden 1560—1592. Den följer i det väsentliga samma principer som varit ledande vid publicerandet av urkundsverkets tidigare delar.

Docenten Lindbergs huvudverk inom detta specialområde äro gradualavhandlingen om »Västerviks historia 1275—1718» (1933) och en i manuskript föreliggande monografi över »Linköpings historia 1567—1720». Denna senare är ännu ofullbordad; den saknar sålunda bl. a. vetenskaplig apparat. Båda monografierna ha tillkommit på särskilt uppdrag.

De båda städer, vilkas historia docenten Lindberg skrivit, tillhöra under de skildrade tiderna Sveriges mindre. Västerviks invånarantal torde ännu från mitten av 1600-talet till följande sekels början ha varit endast 1,000—1,500 personer. Borgarnas antal synes under perioden 1620—1718 aldrig ha varit större än 200 och endast 0,6 till 2 % av Sveriges import och export gick denna tid över Västervik. Linköping har varit ett ungefär lika litet samhälle.

Skildringarna av de båda samhällenas historia vittna om djupgående kännedom om källmaterialet och lämna många bidrag av värde för kunskapen om Västerviks och Linköpings ekonomiska, finansiella och administrativa förhållanden i äldre tid. Av särskilt intresse synes mig vara utredningarna av Östergötlands län före 1635 (även tryckt som självständig uppsats »Till landshövdingensämnetens äldsta historia. Östergötlands län före 1635». (1939), och av de båda städernas handelsförhållanden. Med vaken blick har docenten Lindberg studerat källmaterialet och ur detta framdragit åtskilligt, som varit av betydelse både för handelns former och villkor. Helt naturligt spelar det rent lokalhistoriska elementet huvudrollen i de båda böckerna. Detaljriikedom i behandlingen av allehanda kommunala angelägenheter och personligheter i de båda småstäderna är också stundom överflödande, och framställningen här och var starkt uttänjd. Faran att för de lokal- och personhistoriska detaljerna försumma de allmänna sammanhangen är i framställningar av denna art överhängande. Docenten Lindbergs båda stadsmonografier utmärka sig emellertid för en omisskännlig strävan att inplacera de lokala förhållandena i deras rikshistoriska sammanhang. De möjligheter, som de båda städernas utveckling erbjuda härför, äro dock icke alltför stora, och man kan vid studiet av de båda stadsmonografierna icke undgå intrycket, att själva de ämnen, två svenska

småstäders historia, på vilka docenten Lindberg offrat sina krafter, icke låtit hans vetenskapliga anlag komma till full utveckling.

Sitt intresse för frågor av allmännare historisk innebörd inom den stadshistoriska forskningen har docenten Lindberg lagt i dagen genom tvenne smärre skrifter. I den ena av dessa, »1619 års stadga om städernas administration» (1937), behandlar han 1619—1620 års stadspolitiska reformförsök. Han utreder med framgång de omständigheter, under vilka 1619 års stadga tillkom, och söker ur den utläsa de dominerande tendenserna i Gustaf Adolfs och Axel Oxenstiernas stadspolitik. Den andra skriften, »Det europeiska stadsväsendets uppkomst» (1938), avser att fästa uppmärksamheten på den viktiga insats i denna fråga, som gjorts av Henri Pirenne och hans forskarskola, och ge en snabb presentation av de huvudresultat som vunnits. Skriften är i huvudsak refererande med framhållande av de ledande momenten i den historiografiska utvecklingen. Den fyller väl det begränsade syftet. Man saknar dock att docenten Lindberg icke dröjt även vid det allmänna kommersiella uppsvinget i Europa under 900—1000-talen och vid dettas orsaker. Städernas uppkomst var en följd av detta uppsving.

I sin senast tryckta historiska uppsats, »Hertig Johan av Östergötland och hans furstendöme» (1941), utreder docenten Lindberg furstendömets styrelse och tecknar en bild av hertigens personlighet och den del av hans verksamhet som tog sikte på furstendömets interna angelägenheter, i första hand hans stads- och finanspolitik. I fråga om hertigens relationer till centralregeringen och furstendömets roll i rikspolitiken inskränker han sig till att framhålla några allmänna drag och synpunkter.

Docenten Lindberg har dessutom utgivit historiska anteckningar om »Nedre Manilla och dess ägare» (1935) samt till trycket befordrat prostens Bodinus föga märkvärdiga dagboksanteckningar från 1686 års riksdag: »En Stockholmskildring från Karl XI:s tid» (1938).

Docenten Lindberg har genomgått provår och under ett läsår tjänstgjort som vik. lektor. Hans akademiska lärareverksamhet är emellertid ytterligt ringa: under tiden 15 april—8 maj 1940 har han uppehållit den med ena professuren i historia vid Stockholms högskola förenade föreläsningsskyldigheten och därvid hållit föreläsningar över ämnet »Stadshistoria. Problemställningar och forskningsmetoder». Han har därjämte fungerat som fakultetsopponent på en avhandling.

Av docenten Lindbergs provföreläsningar hade jag endast tillfälle åhöra föreläsningen över förelagt ämne, »Daljunkaren». Föreläsningen var tillfredsställande till innehåll och framförande.

Jag har ingen anledning betvivla, att docenten Lindberg icke skulle äga skicklighet att meddela akademisk undervisning.

Det torde av vad i det föregående sagts framgå, att de bärande elementen i docenten Lindbergs vetenskapliga produktion tillhöra ett starkt begränsat specialområde. Med hänsyn till de förtjänster, som den i vissa avseenden äger, har jag uppfattningen, att docenten Lindberg kan anses ha styrkt, om också svagt, skicklighet till det sökta ämbetet.

Docenten *Torvald Höjer*, född 1906, ger i sin första skrift en redogörelse för »Bismarckstiden i konservativ och liberal tysk historieskrivning» (1931). Skriften avhandlar Adalbert Wahls och Johannes Ziekurschs bekanta arbeten och visar god kännedom om de senare årtiondenas litteratur. Det hade dock varit önskvärt, att docenten Höjer dragit en skarpare skiljogräns mellan vetenskap och icke-vetenskap inom denna.

Inom samma tidsperiod falla tvenne andra större skrifter, »Bismarck, Decazes och den europeiska krisen 1875» (1940) och »den centralasiatiska frågan 1869—1885» (manuskript). Båda ha tillkommit i samband med professor Georg Wittrocks historiska seminarieövningar och ha senare genomarbetats och kompletterats. De giva klara, dokumenterade framställningar av de behandlade ämnena och visa förmåga av överblick över ett rikt källmaterial och en omfattande historisk litteratur. Skrifterna äro exempel på historiska seminariearbeten av vid svenska universitet gärna brukligt slag.

Även en annan av docenten Höjers uppsatser, »Frihetstiden i 1800-talets svenska historieskrivning» (skriven 1932—33, tryckt 1940), erinrar i åtskilligt om denna art av arbete. Det redogöres däri för vissa grundtankar främst i Geijers, Tengbergs och Malmströms arbeten om frihetstiden. Men ämnet är icke tillräckligt penetrerat. Skriften saknar perspektiv. De avhandlade historiska verken ses varken i samband med de uppfattningar av historieskrivningen eller med de politiska och andliga strömningar, som härskade i de tider, då verken tillkommo, synpunkter, som väl i fråga om det behandlade ämnet borde ha gett sig av sig själv.

Docenten Höjers vetenskapliga forskningar ha i övrigt praktiskt taget helt koncentrerats kring en enda, i och för sig förnämlig vetenskaplig uppgift, Carl Johans historia före 1814. Utanför detta område falla endast några recensioner, och i omedelbar närhet av detsamma en skildring av »Napoleonstiden» (Folkens historia genom tiderna. Saxon och Lindströms förlag. 1939) och en liten essay »Castlereagh — en stor fredsstiftare» (1939). Båda

dessa skrifter äro rent populära översiktsarbeten på grundval av tillgänglig historisk litteratur.

I flera skrifter har docenten Höjer inriktat sig på att söka utreda Carl Johans och Sveriges insatser i de stora politiska avgörandena i Europa under åren 1812—1814. Den tidigaste av dessa skrifter är ägnad »Sverige och det tyska rekonstruktionsproblemet vintern 1812—1813» (1933). Undersökningen visar en ingående kännedom om både tryckt och otryckt källmaterial och om den historiska litteraturen. De projekt och betänkanden om ett nytt Tyskland, som sågo dagen under vintern 1812—1813, ställas ifråga om tillkomst, inbördes sammanhang och innehåll i rikare belysning än tidigare. Skriften ger icke oväsentliga bidrag till klarläggandet av Carl Johans diplomatiska metoder och de motiv, som bestämde hans inkonsekventa och motsägelsefulla tyska politik under denna tid.

Två år senare utkom docenten Höjers huvudarbete inom detta forskningsområde, gradualavhandlingen »Carl Johan i den stora koalitionen mot Napoleon. Från landstigningen i Stralsund till stilleståndet i Rendsburg» (1935). Till denna sluter sig tvenne följdskrifter, »Carl Johan och Bourbonerna 1813—1814» (1936) och »Carl Johan i den stora koalitionen mot Napoleon. Sverige och kongressen i Chatillon» (1940) samt några recensioner och smärre uppsatser, behandlande enstaka episoder eller under forskningarna påträffade dokument.

Bakom dessa avhandlingar och uppsatser ligger ett omfattande, energiskt och konsekvent genomfört arkiv- och biblioteksarbete. Ett rikt källmaterial, vida övergående det tidigare kända, framlägges. Det sker med vetenskaplig noggrannhet. Tidigare uppfattningar diskuteras, och författaren följer in i detaljen i en rikt dokumenterad skildring de diplomatiska händelserna under den tid, som avhandlingarna omspänna — inemot ett år. Framställningen är övervägande deskriptiv och strängt begränsad till de diplomatiska underhandlingarna och aktionerna. Dessas sammanhang med den europeiska politikens skiftningar, med de samtida händelserna på krigsskådeplatsen och även med de handlande personernas inställning och karaktärsläggning uppmärksammas. Men docenten Höjer går i regel icke härutöver. Det torde med skäl kunna anmärkas, att praktiskt taget ingen uppmärksamhet ägnas åt sambandet mellan diplomatin och de inre förhållandena och opinionen i Sverige och annorstädes. Man saknar vid sidan härav i hög grad nya uppslag, nya grepp på huvudproblemen och en under fast pointerad problemställning genomförd bearbetning av det framlagda materialet. Allt som allt ge emellertid docenten Höjers avhandlingar genom det framlagda

källmaterialet en mera fullständig kännedom, än man tidigare ägt, om Carl Johan som politiker och diplomat, om Sveriges deltagande i det europeiska befrielsekriget mot Napoleon och om de svårigheter av olika slag, som Carl Johan härunder hade att bekämpa. Avhandlingarna äro i sin art och med den starka begränsning de äga vetenskapliga prestationer av förtjänst.

Efter dessa samvetsgranna forskningar rörande den utrikespolitiskt och diplomatiskt betydelsefullaste delen av Carl Johans liv, har docenten Höjer gripit sig an med den krävande uppgiften att skriva Carl Johans biografi. Den första delen av denna, »Carl XIV Johan. Den franska tiden», utkom 1939. I korrektur föreligger ytterligare ett kapitel, »Bernadotte och tronföljarvalet i Örebro». Biografien har tillkommit på särskilt uppdrag.

Källor och litteratur flyta mestadels rikt för en skildring av Carl Johans franska tid. Docenten Höjer har väl satt sig in i dem och även i en särskild skrift, »Källorna och litteraturen till Carl Johans liv före 1810» (1939), behandlat dem. Av betydelse har varit, att han i större utsträckning än tidigare forskare haft möjlighet att utnyttja Bernadotteska familjearkivet. Han har även gjort omfattande forskningar i arkiv och handskriftssamlingar i London, Paris, Wien och flera tyska städer. Den omsorg, med vilken detta material och den tidigare litteraturen redovisas, skänker docenten Höjers arbete ett bestående värde.

Tidigare skildringar av Carl Johans franska tid äro i mycket stor utsträckning starkt tendensiöst färgade. Det finns en Carl Johan, som är »Napoleons ständige vedersakare och avundsman, av kejsaren överhopad med rikedomar och utmärkelser utan all proportion till hans ringa förtjänst, men alltid lika illojal eller förrädisk», och en Carl Johan, som är en av den franska republikens och Napoleontidens största och ädlaste män. Den förra bilden dominerar i fransk litteratur och står enligt docenten Höjers ej bevisade och säkerligen icke fullt riktiga mening »helt» under intryck av den hållning, som kronprinsen av Sverige intog under kejsardömets slutkatastrof. Den senare är ytterst inspirerad av ingen annan än — Carl Johan själv.

Framställningen i docenten Höjers Carl Johans-biografi är liksom i hans övriga arbeten kronologiskt jämnt framåtgående. Den är koncentrerad kring de centrala punkterna och förirrar sig sällan i onödan i det betydelselösa. Den präglas av nykter saktighet och strävan efter objektivitet. Med större eller mindre framgång söker docenten Höjer motbevisa åtskilliga av de anklagelser, som riktats mot Carl Johan och lämnar värderika bidrag till förståelsen av dennes i många situationer svårgripbara personlighet. En skärpt kritisk inställning till Carl Johan skulle varit

önskvärd. Det undgår icke, att docenten Höjer gärna ser förhållandena i en för Carl Johan fördelaktig belysning; han torde också här och var tilldela honom en större roll, än den han i själva verket haft. Särskilt svag är skildringen av Carl Johan som krigare och av de krig, i vilka han deltagit. Docenten Höjer har icke blick för de krav modern krigshistoria ställer: strategi och taktik i deras nära och omedelbara förhållande till förhandenvarande resurser och till naturförhållandena.

Carl Johans historia under den franska tiden erbjuder många och stora problem. Det rent personliga problemet, som knappt tillräckligt markeras, slutar i docenten Höjers framställning i en kompromisslösning. Helhetsbilden av Carl Johan blir med alla justeringar en bild med osäkra konturer, vilkas riktighet man på grundval av i boken framlagt material har skäl att betvivla. Mycket försiktigt undviker docenten Höjer i sin behandling av detta och andra problem gärna de farligheter, som följa av att tränga på djupet.

Docenten Höjer har i sin Carl Johans biografi med felfri noggrannhet och vetenskaplig akribi framlagt och sammanfattat ett mycket stort källmaterial. Men djupare inlevelse i detta saknas. Sällan eller aldrig har docenten Höjer ställt egna frågor till materialet. Sällan eller aldrig har det under det stora vetenskapliga arbetet »fallit honom någonting in». Det stora källmaterialet och den äldre historiska litteraturen har starkt tagit herraväldet.

I sina provföreläsningar hade docenten Höjer bland de förelagda ämnena valt ämnet »Mordet i Sarajevo». I fråga om innehållet hade föreläsningen samma förtjänster som docenten Höjers skrifter: samvetsgrant samlande av och kännedom om källor och litteratur. I föreläsningen över självvalt ämne, »Carl XII:s myndighetsförklaring» rörde docenten Höjer sig inom en något längre tillbaka liggande tidsperiod än tidigare varit fallet. Han gav en mera ingående skildring än den äldre forskningen av främst händelseförloppet på riksdagen 1697 och vid landtmarskalksutnämningen och gjorde sannolikt, att myndighetsförklaringen var en genomtänkt och väl förberedd politisk aktion. Carl XII:s myndighetsförklaring insattes däremot icke i sitt sammanhang med de inre förhållandena i Sverige 1697 och närmast föregående tid.

Vid framförandet av sin första föreläsning var docenten Höjer helt bunden av sitt manuskript och föreföll icke se auditoriet. Den hastiga, jämnt löpande uppläsningen av manuskriptet gjorde det synnerligen svårt, även för en med ämnet förtrogen, att följa framställningen. Vid framförandet av den andra föreläsningen gick uppläsningen av manuskriptet något saktare och

hade i förra delen av föreläsningen utbytt mot en föreläsningssform, som föreföll vara utanläsning. Vid båda föreläsningarna var framförandet maskinmässigt och opersonligt. Föreläsaren lyckades ej heller få någon kontakt med auditoriet. Docenten Höjer ådagalade i sina provföreläsningar en mycket svag skicklighet att meddela undervisning.

Docenten Höjer har sedan höstterminen 1932 tjänstgjort som timlärare vid Uppsala högre elementarläroverk för flickor och gymnasium för flickor. Han har därvid haft 3 à 4 timmars undervisning pr. vecka i historia. Hans tjänstgöring och erfarenhet som akademisk lärare är ringa. Under läsåret 1937—1938 och höstterminen 1939 har han med stöd av särskilda anslag hållit ett antal föreläsningar och proseminarieövningar vid Uppsala universitet; under ett läsår och två månader därstädes fullgjort den för docentstipendiater stadgade undervisningsskyldigheten och varit fakultetsopponent vid en akademisk disputation. De ämnen, över vilka docenten Höjer föreläst, äro enligt uppgift från universitetet: »Den inre oppositionen i Frankrike under Napoleons-tiden»; »Den slutliga brytningen mellan Napoleon och marskalk Bernadotte», och »Sveriges yttre politik i början av 1814». Proseminarieövningarna ha behandlat följande ämnen: »Valda uppgifter ur revolutions- och Napoleonstidevarvets allmänna historia» och »Valda uppgifter ur 1800-talets allmänna historia». Ämnesvalet visar samma begränsade historiska intressesfär som docenten Höjers skrifter.

Docenten Höjers skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning vidlades av svagheter. Hans vetenskapliga produktion är emellertid omfattande och förtjänstfull och har lagt en säkrare grund än tidigare för kännedomen om Carl Johans äldre historia och om hans och Sveriges insatser i europeisk politik under åren 1812—1814. Med hänsyn härtill anser jag docenten Höjer äga skicklighet till det sökta ämbetet.

Docenten *Erik Lönnroth*, född 1910, har så gott som helt inriktat sina forskningar på Sveriges historia under medeltiden. Hans forskningar ompäna hela denna stora period, från 1100-talet fram i 1500-talet.

Docenten Lönnroths första vetenskapliga skrift härrör från en tid, då han var endast 20 år, och gäller ett omdiskuterat problem, »Biskop Thomas' Frihetsvisa» (1931). Han uppvisar — i motsättning till Erland Hjärne — att Frihetsvisan ej är riktad mot Karl Knutsson utan mot Erik av Pommern ensam och att dess frihets- och fäderneslandsbegrepp ej stå i strid mot unionstanken. Ur dikten, hävdar han med rätta, kan ej utläsas en nyvaknad

och nationellt medveten patriotism. Han leder i bevis, att den är skriven på våren 1439, och att dess syfte varit att förmå Sveriges folk att resa sig mot Erik av Pommern till värn för den av Karl Knutsson anförda rådskonfederationen. Dikten utgör ett moment i den svenska rådsaristokratins agitation för en konstitutionell unionsmonarki.

I en två år senare utgiven uppsats behandlade docenten Lönnroth ett likartat historiskt kritiskt problem: »Sturekrönikan 1452—1487» (1933). Han gör i denna gällande, att forskningen ej, som man tidigare menat, har att räkna med en »första» Sturekrönika 1452—1470 och en »andra» Sturekrönika 1470—1487 utan med en sammanhängande skildring av tiden 1452—1487, skriven icke alltför långt efter 1487. Krönikan behärskas enligt docenten Lönnroths tolkning av en målmedveten genomförd tendens. Den är en propagandaskrift och ger en inblick i Sturepartiets agitation för bibehållandet av riksföreståndarens regemente. Riktigheten av denna uppfattning har understrukits i Karin Hag-nells avhandling om Sturekrönikorna, 1941.

Båda dessa docenten Lönnroths tidigare skrifter utmärka sig för en skarpsinnig tolkning av källorna, för nya grepp och uppslag och för utpräglad förmåga att klart och energiskt ställa och lösa vetenskapliga problem.

Docenten Lönnroths gradualavhandling gäller det framför andra centrala ämnet i Sveriges politiska historia under medeltiden: »Sverige och Kalmarunionen 1397—1457» (1934). Ämnet har sedan århundraden stått i förgrunden av svensk och nordisk historieskrivning. Docenten Lönnroth har omsorgsfullt tillgodogjort sig tryckt och otryckt källmaterial. Med sträng koncentration kring de stora linjerna i den historiska utvecklingen har han belyst sitt ämne ur många nya eller hittills ej tillräckligt beaktade synpunkter. I huvudspörsmål, såsom unionsmötet i Kalmar 1397, det svenska upproret 1434, Engelbrekt och hans roll i Sveriges historia, rådsmöte och riksdag under medeltiden, Kristoffers av Bavern och Karl Knutssons konungadöme, har han, trots den ingående behandling dessa frågor tidigare varit underkastade, nått fram till många betydelsefulla, delvis helt omvälvande resultat.

Docenten Lönnroth gör gällande, att Kalmarunionen utrikespolitiskt är att uppfatta som ett de nordiska rikenas försök att i inbördes ening sätta en damm för mecklenburgarnas, holsteinar-nas och Hansans politiska och ekonomiska expansion i Norden. Han tolkar för första gången Kalmar-mötets och följande tids dokument efter samtidens politiska åskådningar och uppvisar, att den politiska striden i Kalmar 1397 och fram till mitten av 1400-talet ej stått mellan unionism och svensk nationell självständig-

hetssträvan. Striden har ej gällt unionen själv, utan dess politiska utgestaltning, dess form. Två unionsprogram, konungamaktens och riksaristokratiens, ha stått emot varandra. Konungamaktens absolutism, »regimen regale», har segrat i Kalmar 1397. Engelbrekt har under 1430-talet icke, som man alltid menat, företrätt en mot unionen riktad nationell politik eller varit grundaren av en nationell demokrati. Hans uppror har varit riktat mot unionsmonarkiens prestationskrav. Det har omintetgjort unionsmonarkiens försök att frigöra de nordiska rikena från Hansans handelspolitiska övervälde, hjälpt riksaristokratiens unionsprogram, »regimen politicum», till seger och i sina följder förvandlat unionen från en absolutistiskt styrd dynastisk enhet till ett konstitutionellt statsförbund. Först under 1450-talet har ett nytt idéprogram, hävdandet av Sverige som en separat stat gentemot unionsmonarkien som ett danskt herravälde, brutit igenom.

De nya och rika resultat, som docenten Lönnroth framlägger och som här endast styckevis kunna antydast, ha främst vunnits genom en konsekvent genomförd boskillnad mellan urkunder och berättande källor, genom en fördjupad analys och värdesättning av källmaterialet och genom en omfattande kännedom av medeltidens politiska föreställningsvärld. Vissa kapitel i avhandlingen, såsom »Unionen i Kalmar 1397», »Det svenska upprorets orsaker och utbrott», »Engelbrekt och den 'nationella demokratin'», äro lysande vetenskapliga prestationer.

Det är givet, att i ett arbete av den omfattning och stora uppläggning som docenten Lönnroths förbiseenden och felaktigheter kunna uppvisas. Det kan även anmärkas, att docenten Lönnroth här och var i sin bevisföring kanske väl hårt pressar källmaterialet och i viss mån doktrinärt tillspetsar sina slutsatser. Han ger härigenom tillfälle till hugg på sig. Men de huvudresultat, han vunnit, äventyras icke.

Docenten Lönnroths framställning av den äldre unionstidens historia står i grunduppfattning och i en rad centrala frågor i skarp motsättning mot av Erik Gustaf Geijer, Kr. Erslev och Lauritz Weibull grundlagd uppfattning. En hel liten litteratur har också uppvuxit kring docenten Lönnroths avhandling. Denna har i vissa delar varit föremål för ingående granskning. En genomgång av denna polemiska litteratur synes mig visa, att docenten Lönnroths resultat äro starkt vetenskapligt underbyggda, avgjort starkare än motparternas. Icke minst gäller detta hans framställning av »arvrike» och »valrike» under medeltiden och av »regimen regale» och »regimen politicum». Det visar mycket ringa insikt i medeltida åskådning och föreställningsvärld att ej

förstå och uppskatta den betydelsefulla insats, som docenten Lönnroth här gjort.

Till gradualavhandlingen sluta sig några följduppsatser. I »Engelbrekt» (1934) har docenten Lönnroth på några få sidor sammanfattat och delvis närmare utvecklat sin uppfattning av Engelbrekts historiska insats och av den tidsmiljö, ur vilken den framgått. Tvenne andra uppsatser, »Lüneburgerhandskriften (D-texten) till Korners Chronica novella» (1935) och »Dateringen av D-texten till Korners Chronica novella» (1936), äro närmast av polemisk karaktär. De rikta sig mot tvenne uppsatser av Nils Ahnlund, i vilka denne skarpt vänt sig mot docenten Lönnroth. Båda docenten Lönnroths skrifter visa säker förfarenhet i källkritisk metod och ge, utöver det rent polemiska, värdefulla resultat i fråga om proveniens och tillkomsttid för Lüneburghandskriften av Korners Chronica novella, samtidigt som de fastställa, att Korners Engelbrektsskildring är av hagiografisk karaktär. I »Engelbrektslitteratur från 1934» (1935) har docenten Lönnroth slutligen lämnat en kritik av trenne populära Engelbrektsskildringar av Bertil Waldén, Kjell Kumlien och Nils Ahnlund.

Docenten Lönnroth har under senare år ansenligt vidgat sitt forskningsområde och vänt sitt huvudintresse åt ett nytt håll: från den svenska medeltidens politiska till dess ekonomiska och finansiella historia.

En första frukt härav var en större uppsats om »Slaget på Brunkeberg och dess förhistoria» (1938). Docenten Lönnroths avsikt är här att söka gripa slagets djupare liggande orsaker och väsentliga innebörd. Han gör gällande, att Axelssönerna, vilkas bestämmande insats i Sveriges politik denna tid är evident, grundade sin maktställning på att de slagit under sig skatt och gods-räntor i de danska, svenska och finska gränsområdena. Skarpare än tidigare framhäves den betydelse, aristokratins gods- och läns-politik och de ekonomiska förhållandena haft för den politiska utvecklingen. Slaget på Brunkeberg har enligt docenten Lönnroths uppfattning icke till sin egentliga innebörd varit en strid mellan Danmarks konung och Sveriges folk utan mellan två svensk-danska koalitioner, som fullföljde sina särintressen under den unionella fredsviljans, respektive den svenska nationalismens fanor. Axelssönerna och deras bundsförvanter, Bergslagens gruvägare och Stockholms köpmän, ha stått som segerherrar; Oxenstiernornas och Vasarnas släktkoalition, de agrara klasserna i Sveriges centrum, ha krossats i slaget. Sten Sture har senare gripit ledningen av de ekonomiska makter, som utgjorde grunden för den av Axelssönerna ledda koalitionen, och först genom en av honom

skapad politisk legend har slaget på Brunkeberg blivit en kamp för Sveriges självständighet.

Docenten Lönnroths stora arbete inom det nya forskningsområdet är avhandlingen om »Statsmakt och statsfinans i det medeltida Sverige» (1941). Ämnet har grundläggande betydelse, men är trots detta tidigare föga behandlat. Källmaterialet är mer än vanligt vanskligt och tillåter på åtskilliga viktiga punkter, som docenten Lönnroth själv framhäver, icke några helt säkra resultat.

Docenten Lönnroth söker till en början genom ett sinnrikt utnyttjande av det svaga källmaterialet klarlägga, att en mycket betydande utvidgning av den svenska bygden ägt rum under senare medeltid. Han sätter denna i sammanhang med de vidgade avsättningsmöjligheter, som uppstått för boskapsskötseln i södra och västra Sverige och för Bergslagens, Norrlands och Finlands produkter genom de tyska Östersjöstädernas uppkomst och starka växt. Den ekonomiska utvecklingen i medeltidens Sverige har lett till en ny social differentiering och mot bakgrunden av denna ekonomiskt-sociala och även militära utveckling ser han finansförvaltningens skiftningar. Framställningen härav, som icke i detta sammanhang kan refereras, utmärkes av skarpa iakttagelser, nya synpunkter och resultat och är genomförd med stor vetenskaplig kringsynthet och under oavlåtligt beaktande av de in- och utländska faktorer, som påverkat utvecklingen. Bland resultaten antecknar jag: de stående skatternas och marklandsindelningens införande vid mitten av 1200-talet, slottslänens betydelse och statsfinansernas nyordning under Sturetiden.

Docenten Lönnroths avhandling torde med skäl kunna karaktäriseras såsom banbrytande. Även om de vunna resultaten på grund av källmaterialets art, problemens invecklade natur och författarens djärva grepp både kunna komma att ändras och att vidare utbyggas, torde den vara att betrakta som ett av de vetenskapligt mest fruktbringande arbeten, som under de senaste decennierna framkommit i svensk historieforskning.

I sitt arbete om »Statsmakt och statsfinans i det medeltida Sverige» hade docenten Lönnroth bland annat tillfälle att beröra vägar och vägsystem. Till samma forskningsområde hör även en särskild skrift av honom, »Sveriges vägsystem 1611—1632» (manuskript). Den vilar huvudsakligen på självständig forskning, men sammanfattar därjämte även av den lokala vägforskningen vunna resultat. I sin huvuddel är den en historisk-geografisk detaljgranskning av de svenska landskapens vägsystem med koncentration kring de i militärpolitiskt avseende viktigaste landskapen, Småland och Västergötland. Arbetet har karaktär av utredning. Det är utfört på uppdrag av Generalstabens krigshistoriska

avdelning och tar särskilt hänsyn till förhållandena på Kalmar-krigets tid.

Docenten Lönnroth har runt om i sina huvudverk givit prov på eminent förmåga att ge översiktliga historiska framställningar. Samma förmåga visar en mindre skrift, i vilken han under stark koncentration och efter självständiga linjer givit en översiktlig, populärt hållen skildring av Sveriges historia under medeltiden: »Riket och dess ledare» (i Svenska folket genom tiderna. 1938). I en annan översiktlig skrift »Medeltidskrönikornas värld» (manuskript) har han tecknat den politiska miljöns utveckling i Sverige under senmedeltiden med utgångspunkt från tidens politiska och historiska litteratur. Skriften öppnar nya perspektiv.

Docenten Lönnroth har slutligen givit ett pointerat uttryck för sitt intresse för historieskrivningens teori i den klart genomtänkta uppsatsen om »Modern historievetenskap» (korrektur). Frågan om historieforskningen skall framhärda i att vara exakt, objektiv vetenskap eller reservationslöst erkänna sig vara politisk tidsdikt är aktuell. Docenten Lönnroth tar tveklöst ståndpunkt emot den senare uppfattningen.

Docenten Lönnroths båda provföreläsningar fyllde både till innehåll och framförande på framstående sätt de anspråk, som äro att ställa på en universitetsföreläsning. I föreläsningen över förelagt ämne, »Olof den helige», gav han under framhävande av de centrala momenten en överblick av källor och litteratur till Olof den heliges historia och utskalade efter fasta principer ur det rika källmaterialet, vad som historiskt kan konstateras om den norske helgonkonungens liv och gärning. Föreläsningen över självvalt ämne, »Lawrence av Arabien», stod på ett högt plan och visade föreläsaren vara väl hemma på områden, som inte behandlats i hans tryckta produktion. Båda föreläsningarna gävo docenten Lönnroth tillfälle att framlägga egna uppslag och resultat. Docenten Lönnroth gav i sina provföreläsningar prov på utmärkt skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning.

Docenten Lönnroth har sedan 1935 innehaft docentstipendium och under tid, då han icke innehaft professorsförordnande, fullgjort härför stadgad undervisningsskyldighet; under två månader varit förordnad att uppehålla professuren i historia vid Göteborgs högskola samt under fyra läsår hälften av den med samma professur förenade undervisningsskyldigheten samt examinations-skyldigheten beträffande fil. kand. och ämbetsexamen. Han har härvid, som av hans tjänstgöringsbetyg framgår, hållit föreläsningar och seminarieövningar över ämnen från såväl medeltiden som nya och nyaste tidens historia.

Docenten Lönnroth har ådagalagt utmärkt skicklighet till det sökta ämbetet.

Av de sju sökandena ha enligt min mening sex — docenterna Valentin, Carlsson, Kraft, Lindberg, Höjer och Lönnroth — styrkt sin skicklighet till det sökta ämbetet.

Beträffande den ordning, i vilken dessa sökande böra ifrågakomma, anser jag, att två av dem, — den till levnadsåren äldste och den yngste — docenterna Valentin och Lönnroth, stå framför de övriga. Deras forskning visar djupare lärdom, större historisk kringssynthet och bredare humanistisk bildning än deras medtävlare. Den är även rikare på genom vetenskaplig bearbetning av materialet vunna resultat. Ingen av de övriga sökandena har heller givit prov på samma förmåga av sammanfattande historisk framställningskonst, som docenterna Valentin och Lönnroth.

Av dessa båda vetenskapsmän har docenten Lönnroth gjort den större vetenskapliga insatsen. Genom konsekvent genomförd forskning har han uppbyggt eller lagt en solid grund för en självständig uppfattning av en stor historisk period: Sveriges historia under medeltiden. I sina arbeten har han utnyttjat källmaterial av alla slag och behandlat historiska problem av den mest olika karaktär, statsrättsliga och politiska, lika väl som ekonomiska, finansiella och litterära. Hans forskning är rik på idéer och uppslag. Han ser de stora vetenskapliga problemen, äger förmåga att gripa det väsentliga och efter en djupgående, stundom banbrytande bearbetning av källmaterialet vinna fruktbringande resultat och nya, vida aspekter över den historiska utvecklingen. Docenten Lönnroth representerar en levande historisk vetenskap, som sätter problem under diskussion.

Jag tillerkänner docenten Lönnroth första rummet; docenten Valentin andra.

I fråga om de övriga sökandena äga docenterna Carlsson och Höjer avgjort försteg framför docenterna Kraft och Lindberg. Dessa senare synes mig, som jag tidigare framhållit, endast äga svag skicklighet till det sökta ämbetet.

Docenterna Carlsson och Höjer äro starkt olika till hela sin vetenskapliga läggning och begåvning. Deras vetenskapliga forskning är även av helt olika karaktär. Docenten Carlsson är utpräglad problemhistoriker; docenten Höjer en lika utpräglad deskriptiv historiker. Den förre vinner främst sina resultat genom en analys av källmaterialet; den senare främst genom framdragande av nytt källmaterial. Docenten Carlsson är överlägsen genom vetenskaplig originalitet och uppslagsrikedom; docenten Hö-

jer genom solitt grundade resultat. Med hänsyn till de förut omnämnda svagheter, som vidlåda docenten Carlssons forskning, anser jag att företräde bör tillerkännas docenten Höjer och uppför sålunda denne på tredje förslagsrummet och docenten Carlsson på fjärde.

På femte förslagsrummet jämnställer jag docenterna Kraft och Lindberg.

Den ordning i vilken de sökande enligt min mening bör ifrågakomma är sålunda:

1. Docent Lönnroth.
2. Docent Valentin.
3. Docent Höjer.
4. Docent Carlsson.
5. Docent Kraft och Docent Lindberg.

Göteborg den 25 augusti 1941.

Curt Weibull.